

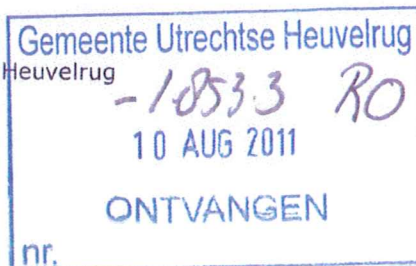

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

> Retouradres Postbus 1600 3800 BP Amersfoort

De Raad van de gemeente Utrechtse Heuvelrug
Kerkplein 2
3941 HV DOORN

Kyng GR
STEENT
VH

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

Contactpersoon
Mw. H. Bos

T 033 421 73 88
F 033 421 77 99
r.bos@cultureelerfgoed.nl

B-2011-138

Datum - 4 AUG. 2011
Betreft aanwijzingsvoorstel beschermd dorpsgezicht Westelijk deel en rand
van historische kern Amerongen

Onder verwijzing naar artikel 35 van de Monumentenwet 1988 zend ik u hierbij een voorstel tot aanwijzing van het Westelijk deel en rand van historische kern Amerongen, als beschermd dorpsgezicht. Het voorstel bestaat uit een begrenzingskaart met toelichting. Daarbij voeg ik een voorlopig oordeel over het vigerend ruimtelijk beleid.

Op grond van de voornoemde wet verzoek ik u om mij over dit voorstel te adviseren binnen zes maanden na dagtekening van deze brief. Een eensluidend verzoek heb ik heden gericht aan gedeputeerde staten van de provincie Utrecht en de Raad voor Cultuur.

Ik stel u voor uw advies rechtstreeks aan gedeputeerde staten te richten met afschrift aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

De Minister van Infrastructuur en Milieubeheer heb ik van deze brief op de hoogte gesteld.

De ~~Staats~~secretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
namens deze,
De Directeur van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

drs. Cees van 't Veen
Directeur

Bijlagen:
Begrenzingskaart en toelichting
Voorlopig oordeel

**Beschermd dorpsgezicht
Westelijk deel en rand van
historische kern Amerongen**

Datum in procedure: - 4 AUG. 2011

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing
van het beschermd dorpsgezicht Westelijk deel en
rand van historische kern Amerongen
gemeente Utrechtse Heuvelrug (Utrecht)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Datum aanwijzing:

Errata:

Amerongen, Westelijk deel en rand van historische kern Amerongen

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Infrastructuur en Milieu zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet ruimtelijke ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 450 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van Westelijk deel en rand van historische kern Amerongen in de gemeente Utrechtse Heuvelrug als beschermd dorpsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

Inleiding

Het dorp Amerongen ligt ten noorden van de Nederrijn op de zuidwestflank van de Utrechtse Heuvelrug, de in de ijstijden gevormde stuwwal tussen Soesterberg en Rhenen. De historische kern van Amerongen ligt tussen de rivierdijk en de Koningin Wilhelminaweg/Rijksstraatweg. De tegenwoordige plattegrond van de historische kern verschilt nauwelijks van die van het kadastraal minuutplan uit 1832. Sindsdien heeft wel verdichting plaatsgevonden, maar dat heeft niet geleid tot een algehele versterking. Het groene karakter is bewaard gebleven. Het oudste deel van de historische kern, met inbegrip van het kasteel en zijn directe omgeving, is in 1966 aangewezen als beschermd dorpsgezicht. De uitbreiding van het beschermde dorpsgezicht beslaat het westelijk deel en de rand van de historische kern.

Ontstaan en ontwikkeling

Ontwikkeling tot en met de Middeleeuwen

Het dorp Amerongen ligt ten noorden van de Nederrijn op de zuidwestflank van de Utrechtse Heuvelrug, de in de ijstijden gevormde stuwwal tussen Soesterberg en Rhenen. Al in de prehistorie vond op de zuidwestflank bewoning plaats. Behalve bodemvondsten is hiervan een aantal neolithische grafheuvels (5300 - 2000 vC) overgebleven. De grafheuvels zijn de vroegste zichtbare bewoningssporen op de Heuvelrug; met andere woorden de oudste cultuurhistorische landschapselementen.

De bodemgesteldheid en het daarop gebaseerde grondgebruik met akkerland, weiden en woeste grond bepaalden de situering van de agrarische dorpen die vanaf de Vroege Middeleeuwen (450 - 1050) ontstonden. De dorpen werden gevestigd in de langgerekte zone middelhoge gronden langs de flanken van de stuwwal. Daarop was akkerbouw mogelijk en werden de zogeheten 'engen' (bouwlanden) aangelegd. De hogere delen waren daarvoor ongeschikt en werden na het verdwijnen van de bossen als 'woeste grond' (beweide heidevelden) geëxploiteerd. Gebiedsdelen op de overgang naar het rivierkleigebied werden, afhankelijk van de bodemgesteldheid, benut als bouw-, wei- of hooiland.

Amerongen wordt in 1126 voor het eerst in een document genoemd als 'Amerungon'. Het dorp is echter zeker van oudere datum. Waarschijnlijk is

Amerongen vanaf de achtste eeuw bewoond. Uit een laat twaalfde-eeuwse tekst valt af te leiden dat Amerongen in die periode reeds een belangrijke agrarische nederzetting was. In Amerongen was namelijk één van de hoven gevestigd, van waaruit de kanunniken van het Utrechtse domkapittel met proviand werden bevoorrad. Amerongen behoorde samen met Doorn en Cothen tot de voornaamste hoven van het Domkapittel.

In nederzettingen met een 'vroonhof' bevinden de kerk en de brink zich veelal in de nabijheid daarvan. De brink was aanvankelijk een stuk weiland waar men het vee voor de nacht bijeen dreef. In een later stadium kon de brink zich tot een centrale plaats in het dorp ontwikkelen. Kerken, gebouwd vanaf de negende eeuw, werden veelal aan de brink gesitueerd en versterkten deze ontwikkeling. Amerongen is van deze gang van zaken een mooi voorbeeld. De vroonhof was gesitueerd aan de brink, de huidige Hof. In de dertiende eeuw verrees hier ook de Andrieskerk.

Een tweede aspect van groot belang voor de ontwikkeling van de dorpsvorm -niet alleen voor Amerongen, maar ook voor Zeist, Driebergen, Doorn, Leersum en Elst- was de 'superstructuur' van de twee doorgaande hoofdassen op de zuidwestflank van de Heuvelrug: de 'bovenweg' en de 'benedenweg'. De 'bovenweg' (voor een deel nu nog de Arnhemse Bovenweg geheten) ligt aan de hoge kant van de dorpen en maakte deel uit van de Via Regia of Koningsweg. Dit was in de Middeleeuwen de belangrijkste handelsroute tussen Utrecht en Keulen. De 'benedenweg' lag lager, bij de boerderijen, de

engen, de brinken en de kerken. Haaks op de hoofdwegen liepen ontsluitingswegen: naar beneden de 'stegen' en 'lanen' richting lage gronden en naar boven de schaapsdriften richting heide. De benedenweg overvleugelde geleidelijk de bovenweg en ontwikkelde zich tot de belangrijkste interlokale route op de Heuvelrug.

In Amerongen loopt de benedenweg via de Overstraat en de Utrechtsestraatweg en de bovenweg via de Burg. Jhr. H. van den Boschstraat.

De Lekdijk

Vanwege de hoge ligging van het grootste deel van de Heuvelrug komen kaden en dijken slechts in een beperkt gebied voor. De dijk langs de Nederrijn dateert uit de late Middeleeuwen. In 1234 werd onder gezag van graaf Floris IV en bisschop Otto III een dijk aangelegd tussen Schoonhoven en Amerongen. Deze dijk, de Rijndijk/Noorder-Lekdijk, was een verhoging van een oudere dijk of kade. Ook in latere eeuwen is hij regelmatig opgehoogd en versterkt. In Amerongen vindt de overgang plaats naar de situatie waar de stuwwal direct aan het winterbed van de rivier grenst. Aan de westzijde ligt de dijk, Lekdijk genaamd, via de Drotestraat, Nederstraat en Zandvoort overgaand in de rand van de Heuvelrug.

Buiten de Lekdijk werden door rivierafzetting brede uiterwaarden gevormd. Uiteindelijk kwam Amerongen zo'n anderhalve kilometer van het zomerbed van de rivier te liggen. Een directe relatie tussen dorp en rivier bleef hierdoor beperkt tot hoogwatersituaties in winter en voorjaar.

Ontwikkeling na de Middeleeuwen

Na de Middeleeuwen kreeg Amerongen een ander karakter dan de naburige dorpen op de Heuvelrug. Het dorp werd groter en compacter dan Doorn, Elst en Leersum. Mede onder invloed van de bezitters van het eind 13de eeuw buitendijks gebouwde kasteel, de familie Van Reede, kreeg Amerongen een enigszins stedelijk aanzien.

Ook de welvaart die de tabaksteelt in de achttiende eeuw bracht, droeg daar aan bij. Bachiene beschreef Amerongen in 1775 als 'een groot en aanzienlijk dorp, dat veeleer een vlek te noemen is, vermits de huizen, stadsgewijze rakende aan elkander zijn gebouwd en de straten met keistenen zijn bevloerd.' (Een 'vlek' is een dorp met een min of meer stedelijk aanzien vanwege de dichte bebouwing.)

De tabaksteelt

Op de relatief zonnige zuidwestflank van de Utrechtse Heuvelrug werd voor het eerst in het tweede kwart van de zeventiende eeuw tabak aangeplant. De verbouw vond plaats op de engen bij Rhenen, Elst en Amerongen. Vooral Amerongen werd een tabakscentrum; de tabaksteelt- en handel werd het belangrijkste middel van bestaan. In de negentiende eeuw begon de Nederlandse tabak, die wel geschikt was voor de verwerking tot pijp-, snuif- en pruimtabak, maar veel minder voor de productie van de steeds populairder wordende sigaren, terrein te verliezen. Rond Amerongen handhaafde de tabaksteelt zich echter, in 1914 lag 26% van het Nederlandse tabaksareaal in de gemeente. Tijdens de Eerste Wereldoorlog leefde als gevolg van de moeizame import van buitenlandse tabak de

inheemse teelt op. Daarna zakte de tabaksteelt definitief in en verdween uiteindelijk geheel. Zowel binnen als buiten de dorpskern is een aantal tabaksschuren overgebleven, waarin de tabaksbladeren gedroogd en opgeslagen werden.

De situatie rond 1850

Het kadastraal minuutplan uit 1832 (*afbeelding 1*), en de Topographische en Militaire Kaart van rond 1850 laten de situatie in de eerste helft van de 19de eeuw zien. Duidelijk is dat de ruimtelijke structuur van het dorp bepaald wordt door drie enigszins parallelle assen: de bovenweg, de benedenweg en de rivierdijk/Kersweg. De benedenweg, de huidige Utrechtsestraatweg en Overstraat, was begin 19de eeuw Rijksstraatweg geworden (de huidige Koningin Wilhelminaweg/Rijksstraatweg is een 'bypass' uit de jaren '30 van de 20ste eeuw). Aan de benedenweg was het grootste deel van de dorpsbebouwing geconcentreerd. Opvallend zijn de situering van de Hof en de kerk: de kerksituatie vormt een onderbreking in het beloop van de benedenweg. Ten noorden van de bovenweg, nu Burg. Jhr. H. van den Boschstraat, voorheen Achterweg, lag het bouwland, dat toen nog voornamelijk uit tabaksland bestond en inmiddels grotendeels overbouwd is geraakt. Hier lag ook de molen Maallust, gebouwd in 1830 ter vervanging van een houten exemplaar. De verspreide bebouwing bestond voornamelijk uit tabaksschuren.

Opvallend in de plattegrond is de bocht die de Donkerstraat en de Gasthuisstraat maken. Mogelijk is dit beloop beïnvloed door de bodemgesteldheid, onder invloed van rivierafzettingen.

Ontwikkeling na 1850

Tussen 1850 en 1940 vond in Amerongen nauwelijks uitbreiding plaats, wel trad enige verdichting op, met name aan de westkant van het dorp (omgeving Kersweg/Rijnstraat/Utrechtsestraat). De Burg. Jhr. H. van den Boschstraat, hoewel van oorsprong deel van de 'bovenweg', was vanuit het dorp een achterstraat zonder veel bebouwing. Begin 20ste eeuw werd er een trambaan, deel uitmakend van de lijn Utrecht - Arnhem, in de straat aangelegd, waaraan de vroegere tramremise en de terugwijkende rooilijn nog herinneren. De bebouwing nam toe, met name aan het westelijk deel dat in de 19de eeuw nog vrijwel leeg was (*afbeelding 1*). Tussen de Donkerstraat en de Rijnstraat werd, op een perceelsgrens, de Van Reede Ginckellaan aangelegd en bebouwd.

Met Elst groeide Amerongen het minst van alle plaatsen op de Heuvelrug. In 1892 telde Amerongen 2400 inwoners, in 1940 nog geen 3000. De topografische kaart van circa 1918 laat zien dat ten opzichte van 1832 de bebouwing enigszins is toegenomen (*afbeelding 2*). Ingrijpende dan de nieuwbouw was voor het dorpsbeeld de afbraak van de tabaksschuren die overbodig werden met het verdwijnen van de tabaksteelt. Dat leidde in 1912 ook tot de sluiting van het sigarenfabriekje en de tabakswaag. Buiten de agrarische sector waren de twee steenfabrieken inmiddels de belangrijkste werkgevers voor het dorp.

Pas in de periode na 1945 begon het dorp te groeien. Ten noorden van de Koningin Wilhelminaweg, op de 'engen', kwamen nieuwe buurten tot stand die in oppervlakte inmiddels het oude dorp overvleugelen. De meeste voorzieningen (winkels, postkantoor etc.) vestigden zich in dit nieuwe gedeelte van het dorp, waardoor een deel van de bedrijvigheid uit het 'oude' gedeelte van het dorp verdween. De plattegrond uit 1874 geeft de uitbreidingen aan, tevens is de ten opzichte van 1918 uitbreiding van bebouwing zuidelijk van de Koningin Wilhelminaweg waarneembaar (*afbeelding 3*). Na 1974 heeft verdere uitbreiding aan de noordzijde van het dorp plaatsgevonden, de structuur van het zuidelijk deel van het dorp veranderde sindsdien nauwelijks.

Huidig ruimtelijk karakter

Ruimtelijke structuur

De historische kern van Amerongen is gesitueerd waar de rand van de zuidwestflank van de Utrechtse Heuvelrug grenst aan het uitgestrekte rivierenlandschap van de Nederrijn. Dit heeft geleid tot een compact, van oorsprong agrarisch dorp: de kern van het huidige Amerongen.

De tegenwoordige plattegrond van de dorpskern verschilt nauwelijks van die van het kadastraal minuutplan uit 1832. Sindsdien heeft, als vermeld, wel verdichting plaatsgevonden, maar dat heeft niet geleid tot een algehele verstening. Het groene karakter is bewaard gebleven.

De grootste ruimtelijke veranderingen hebben zich aan de noordkant van de dorpskern voltrokken: in de jaren na 1945 is het vroegere bouwland onder nieuwe woonbuurten verdwenen. De Koningin Wilhelminaweg vormt duidelijk de scheiding tussen de dorpskern en de latere bebouwing, die zich daardoor fysiek en visueel aan de historische kern onttrekt. Het beloop van de weg is een 'organische' verlegging noordwaarts van de oude 'via regia'.

Het oudste deel van het dorp ligt rond de Hof met de Andrieskerk, tussen de Donkerstraat, de Drotestraat, de Imminkstraat, de Burg. Jhr. H. van den Boschstraat en de Nederstraat (*afbeelding 3*). Later bebouwde delen liggen wat westelijker in de omgeving van de Kersweg/Rijnstraat; structureel gaat het daarbij om oudere wegen en paden van agrarische oorsprong.

Aan de Koningin Wilhelminaweg en de Van Reede Ginckellaan staat vrijwel exclusief 20ste-eeuwse bebouwing.

Aangezien in de latere delen op een gelijksoortige wijze is gebouwd (materiaal muren en kappen, maat en schaal, vrijstaand of twee onder één kap) verloopt de overgang tussen oudere en nieuwere dorpsdelen vloeiend. De torenspits van de Andrieskerk en het kasteelterrein met haar omwalling en bomenrijen zijn bepalend voor het waardevolle silhouet, zowel in het dorp als van buitenaf gezien. Met name aan de zuidzijde is sprake van een bijzondere situatie: de overgang van de compacte dorpskom naar het weidse rivierenland van de Nederrijn is bijzonder markant. Vanaf de overzijde van de rivier geeft de achterliggende bosrijke Utrechtse Heuvelrug een extra dimensie aan dit beeld.

De plattegrond van de dorpskern bestaat uit een onregelmatige, langgerekte driehoek. De Koningin Wilhelminaweg vormt de lange zijde van de driehoek aan de noordkant; de korte kanten worden gevormd door enerzijds de waterkering via de Lekdijk, Drotestraat, Nederstraat en Zandvoort en anderzijds de Kersweg. De driehoek wordt bepaald door de structuur van de min of meer oost-west lopende regionale en interlokale doorgangswegen, die in het noordoosten en -westen bij elkaar komen. De Utrechtsestraatweg en de Overstraat vormen al eeuwenlang de belangrijkste toegang tot de kern, met aan laatstgenoemde een concentratie van

(detail)handel en kleinschalige bedrijven. De overvleugelde 'bovenweg', de Burg. Jhr. H. van den Boschstraat, heeft lang het karakter van achterstraat gehad, terwijl de Koningin Wilheminaweg in de 20ste eeuw de doorgaande functie heeft overgenomen. Het beloop van de doorgaande wegen is niet op de verkavelingstructuur gebaseerd, maar ruwweg op het hoogtelijnenpatroon van de Heuvelrug (*afbeelding 4*).

Gevolg is dat deze wegen een licht slingerend karakter hebben en niet haaks ten opzichte van de percelen liggen, maar onder een hoek die in het uiterste geval ca. 25 graden is. Met name aan de Koningin Wilhelminaweg en de Burg. Jhr. H. van den Boschstraat is dit duidelijk zichtbaar (*afbeelding 5*).

Min of meer haaks op de oost-west lopende wegen, en daarmee ook haaks op de hoogtelijnen, staan de ongeveer noordoost-zuidwest gerichte lokale ontsluitingsroutes. Sommige daarvan leiden naar de vroeger aanwezige heidegebieden op de Heuvelrug. Deze noordoost-zuidwest verbindingen verspringen vaak enigszins bij de kruising van de oost-west doorgaande wegen, waardoor ze geen vloeiende doorgaande lijnen in de plattegrond vormen. Het historische verkavelingspatroon (gedeeltelijk ook ontginningspatroon) vormt de basis van dit patroon van ontsluitingswegen en laat zich nog altijd aflezen aan het overheersen van diepe, smalle percelen in de dorpskern met dezelfde richting. Het verkavelingspatroon is voortgezet ten noorden van de Koningin Wilhelminaweg, zodat in dit opzicht van continuïteit sprake is.

Vrij afwijkend in het stratenpatroon is de bocht van Donkerstraat-Gasthuisstraat met een daaraan gekoppeld verkavelingspatroon. De oorsprong van dit beloop heeft mogelijk met een rivierafzetting te maken. Ook het beloop van de Dooiweg is niet op het hoogtelijnenpatroon gebaseerd of op de overheersende verkaveling. De reden hiervoor is niet duidelijk.

Het Dorpshuisplein vormt, evenals het Hof binnen het oudste deel, een kleinschalige pleinruimte. Het Dorpshuisplein is een recente doorbraak, waarbij in afwijking van de overige korte dwarsverbindingen in Amerongen, geen straat maar een langwerpige plein is ontworpen. Wat de structuur betreft lopen het in 1966 aangewezen deel van het beschermde gezicht en het westelijke deel en de rand van de historische kern naadloos in elkaar over. Ook de bebouwing sluit in beide delen naar maat en schaal op elkaar aan. Binnen het reeds in 1966 aangewezen deel is de bebouwing echter veelal ouder.

De bebouwing

De bebouwingsdichtheid in de kern van Amerongen is wisselend, maar het hoogst rond het oudste gedeelte bij de Hof, de Overstraat, de Gasthuisstraat en de Nederstraat. Daar heeft het dorp stedelijke trekken, terwijl verder kleinschalige, vrijstaande woonbebouwing overheeft van één, hooguit twee bouwlagen met kap. Amerongen is daarmee een 'vlek': een half verstedelijkt dorp. De bebouwing in de kern bestaat, buiten het genoemde winkelgebied, overwegend uit woonbebouwing. Afgezien van de genoemde in de

20ste eeuw ingevulde gebiedsdelen is een groot deel daarvan oorspronkelijk gerelateerd aan kleinschalige agrarische bedrijvigheid. Daardoor is veelal sprake van nog enkele kleine opstallen op het erf.

De nokrichtingen zijn haaks op de straat of evenwijdig aan de straat. In een aantal gevallen zijn de panden niet geheel recht op het perceel ten opzichte van de straat geplaatst maar net iets wijkend, wat een vriendelijk accent verleent (*afbeelding 5*). De achtergrond hiervan is vermoedelijk dat men in bochtige straten de voorgevel evenwijdig aan de straat wilde leggen, terwijl de verkaveling niet haaks op de weg lag. De keus is dan of een asymmetrische huisplattegrond (zoals aan de Vaartsche Rijn te Utrecht) of een symmetrisch huis met een scheve plaatsing op de kavel. Het grootste gedeelte van de overwegend vrijstaande bebouwing is smal en diep vanwege de perceelsvorm.

Na 1850 is de bebouwing verdicht. Straten die voorheen een achterstraat waren, zijn getransformeerd tot 'voorstraten': nieuwe bebouwing keerde zich naar de straat. De Burg. Jhr. H. van den Boschstraat en de Koningin Wilhelminaweg hebben om die reden een combinatie van achter- en 'voorstraat'-elementen. Kenmerkend voor de Burg. Jhr. H. van den Boschstraat zijn de lange zichtas en enkele ten opzichte van de straat schuin geplaatste panden (*afbeelding 5*). De Dooiweg is daarentegen nog steeds herkenbaar als achterstraat.

Nadere typering van te beschermen waarden

De torenspits van de Andrieskerk en het kasteelterrein met haar omwalling en bomenrijen zijn bepalend voor het waardevolle silhouet van Amerongen, zowel in het dorp als van buitenaf gezien. Met name aan de zuidzijde is sprake van een bijzondere situatie: de overgang van de compacte dorpskom naar het weidse rivierenland van de Nederrijn is bijzonder markant. Vanaf de overzijde van de rivier geeft de achterliggende bosrijke Utrechtse Heuvelrug een extra dimensie aan dit beeld.

In het zuidwesten, zuiden en oosten wordt de historische bebouwing van Amerongen omgeven door direct aan het dorp grenzende uiterwaarden. Waardevol is de directe relatie tussen het dorp en de uiterwaarden, die hier nog steeds onaangetast aanwezig is. In het westen, bij de Kersweg die aan de zuidwestzijde (ook het gedeelte tussen de Kersweg en de Zuylesteinseweg) schaars bebouwd is, grenst het dorp aan het landelijk gebied. De directe verbinding van het dorp met het landelijk gebied is hier nog zeer goed waarneembaar en waardevol. In het noorden wordt de historische kern begrensd door de Koningin Wilhelminaweg/Rijksstraatweg, met voornamelijk bebouwing uit de eerste helft van de twintigste eeuw. De door bomen geflankeerde Koningin Wilhelminaweg/Rijksstraatweg vormt de grens tussen de historische kern en het nieuwere noordelijke deel van Amerongen.

In de gehele uitbreiding van het beschermde dorpsgezicht is het stratenpatroon in samenhang met de schaal van de bebouwing van belang. Het historische karakter is in de uitbreiding goed bewaard gebleven. De profilering en inrichting van de openbare ruimte, de verkaveling, het karakter van de rooilijn en de structuur van de bebouwing zijn van betekenis. Kenmerkend voor de ruimtelijke structuur zijn vrijstaande of twee-onder-één kap woningen, die voorzien zijn van een voortuin. De groene voortuinen zijn afgescheiden van de straat door lage heggen, lage bakstenen muurtjes, lage houten of ijzeren transparante hekwerken.

Aan de Overstraat, waar een meer besloten straatbeeld is, zijn over het algemeen geen voortuinen en staat de bebouwing direct aan de straat. De verkaveling in de uitbreiding van het beschermde dorpsgezicht is over het algemeen haaks op de openbare ruimte. Tussen de bebouwing is dikwijls zicht op de achtererven, waarvan het groene karakter kenmerkend is. Binnen het stedelijk weefsel bevinden zich op diverse plekken vrij ruime en groene binnenterreinen. Door de voortuinen, de veelal vrijstaande gebouwen of twee-onder-één kapwoningen en de groene achtererven heeft het dorp een groen en open karakter, welke van belang is. De bouwhoogte is over het algemeen een bouwlaag onder een kap, soms twee bouwlagen onder een kap. De bebouwing is over het algemeen kleinschalig van karakter. De nok staat ofwel haaks op de straat, ofwel evenwijdig aan de straat.

Kenmerkend is voorts de individuele beleving van de bebouwing. De opbouw van afzonderlijke gebouwen geeft een afwisselend straatbeeld, welke van waarde is. Veel panden hebben een hoge beeldkwaliteit en dikwijls een hoge architectuurhistorische waarde. Verspreid over het westelijk deel van het dorp en in de rand van de historische kern zijn diverse waardevolle langhuisboerderijen en een enkele waardevolle dwarshuisboerderij aanwezig. De vrijstaande boerderijen zijn bepalend voor het historische karakter van het dorp. Hetzelfde geldt voor enkele houten tabaksschuren, die in de uitbreiding van het beschermde dorpsgezicht voornamelijk langs de Kersweg zijn gesitueerd. Beeldbepalend en waardevol is voorts de molen Maallust, op de hoek van de Molenstraat en de Burgemeester Jonkheer van den Boschstraat. De gevels zijn in hoofdzaak in rode baksteen opgetrokken en soms gepleisterd. De daken zijn bedekt met rode of grijze gebakken pannen. De kozijnen, ramen en deuren zijn voornamelijk in hout uitgevoerd en geschilderd.

De bijgebouwen staan doorgaans los op de achtererven en zijn voorzien van een kap met keramische pannen. De bijgebouwen zijn opgetrokken in rode baksteen of in hout en geschilderd.

De indeling van het dwarsprofiel van de meeste straten is eenvoudig. Bij de meeste straten is het profiel opgebouwd uit één rijstrook met aan weerszijden een molsgoot. In veel straten komt van oudsher een rabatstrook voor, die hier en daar is

omgebouwd tot trottoir. Rode klinkers zijn het gangbare bestratingsmateriaal. Van belang is de inrichting van de Utrechtse Straatweg met aan weerszijden een rij bomen en heggen. Aan de kant van de bebouwing is langs de heggen een voetpad. In de Van Reede Ginckellaan, de Koningin Wilhelminaweg/Rijksstraatweg en aan de westzijde van de Burgemeester Jonkheer van den Boschstraat is de rij bomen aan weerszijden van de straat eveneens van belang. De lange zichtas in de Burgemeester Jonkheer van den Boschstraat is van waarde.

Het Dorpshuisplein heeft vanwege de bebouwing van het dorps huis een moderner karakter, maar voegt zich vanwege de kleinschaligheid in het dorp. De bestrating is eveneens met rode klinkers, zij het groter van formaat. Van belang op het Dorpshuisplein is de zichtas op de Andrieskerk.

Begrenzing

Globaal wordt de begrenzing van het westelijk deel van de historische kern van Amerongen gevormd door de Koningin Wilhelminaweg/Rijksstraatweg, de Zuylesteinseweg/Kersweg, de Donkerstraat, de Overstraat, de Burgemeester Jonkheer van den Boschstraat en de Holleweg. De begrenzing van de rand van de historische kern van Amerongen wordt globaal gevormd door de Koningin Wilhelminaweg/Rijksstraatweg, de direct aan het dorp grenzende uiterwaarden aan de zuidoost zijde rondom het Lievendaaltje en aan de zuidzijde rondom het kasteelterrein, en de landelijke zuidwestzijde van de Kersweg.

De exacte begrenzing is aangegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart 1767

Waardering

Het westelijk deel en de rand van de historische kern Amerongen is van algemeen belang wegens de bijzondere cultuurhistorische, stedenbouwkundige en architectuurhistorische en landschappelijke waarden.

Rechtsgevolg van de aanwijzing

Ter effectivering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsvereiste voldoen.

Bronnen

Literatuur

- Bestemmingsplan Amerongen Kom, 1994.
- Groningen, C.L. van, De Utrechtse Heuvelrug. Zeist, 1999 (De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst).
- Kurpershoek, E. en Kurpershoek, E., Amerongen. Geschiedenis en architectuur. Zeist, 1996 (Monumenten-inventarisatie provincie Utrecht 16).
- Monumenten Inventarisatie Project jongere bouwkunst en stedenbouw 1850-1940 provincie Utrecht. Gebiedsbeschrijving en inventarisatie gemeente Amerongen. Utrecht, 1992.
- Aardse, H. van; Kooiman, M.A.; Prins, L., Cultuurhistorische Verkenning Amerongen, Zeist, 2000.

Kaarten en afbeeldingen

1. RAU-TA tekening van H. de Lannoy Meijer naar het Kadastrale Minuutplan 1832 in Kurpershoek en Kurpershoek, blz. 51 (Copyright Uitgeverij Kerkebosch, Zeist)
2. Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist
3. Topografische Dienst Kadaster, Emmen
4. M.A. Kooiman
5. Gemeente Utrechtse Heuvelrug

Colofon

Uitgave

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2011

Onderzoek en tekst

- Gemeente Utrechtse Heuvelrug, mr. drs. A.M.C. van Rooij-van Wijngaarden
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, H. Aardse, M. Kooiman, drs. L. Prins

Begrenzingskaart

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, drs. B.A.R.T. Broex

Historische kaarten

Topografische Dienst Kadaster

Afbeeldingen en thematische kaart

- Gemeente Utrechtse Heuvelrug
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Redactie

- Gemeente Utrechtse Heuvelrug, mr. drs. A.M.C. van Rooij-van Wijngaarden
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, drs. B.A.R.T. Broex

Productie

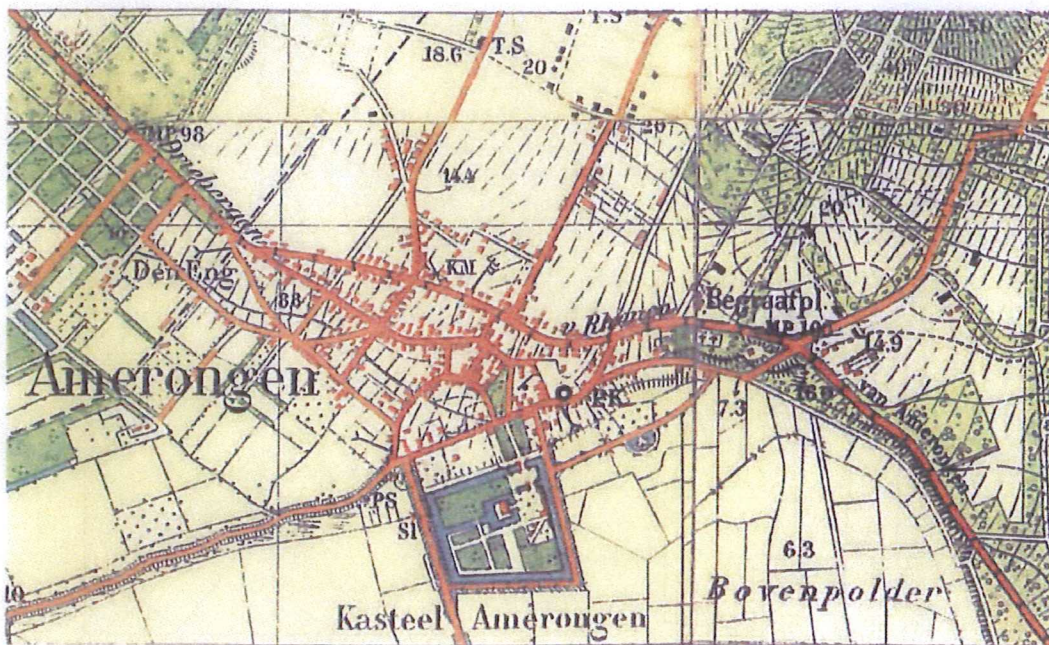
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Drukkerij Mailfors, Amersfoort.

Bijlagen

1. Dorpskern van Amerongen in 1832
2. Amerongen, omstreeks 1918
3. Amerongen, omstreeks 1974
4. De samenhang tussen hoogtelijnen en het
wegenpatroon
5. Burg. Jhr. H. van den Boschstraat

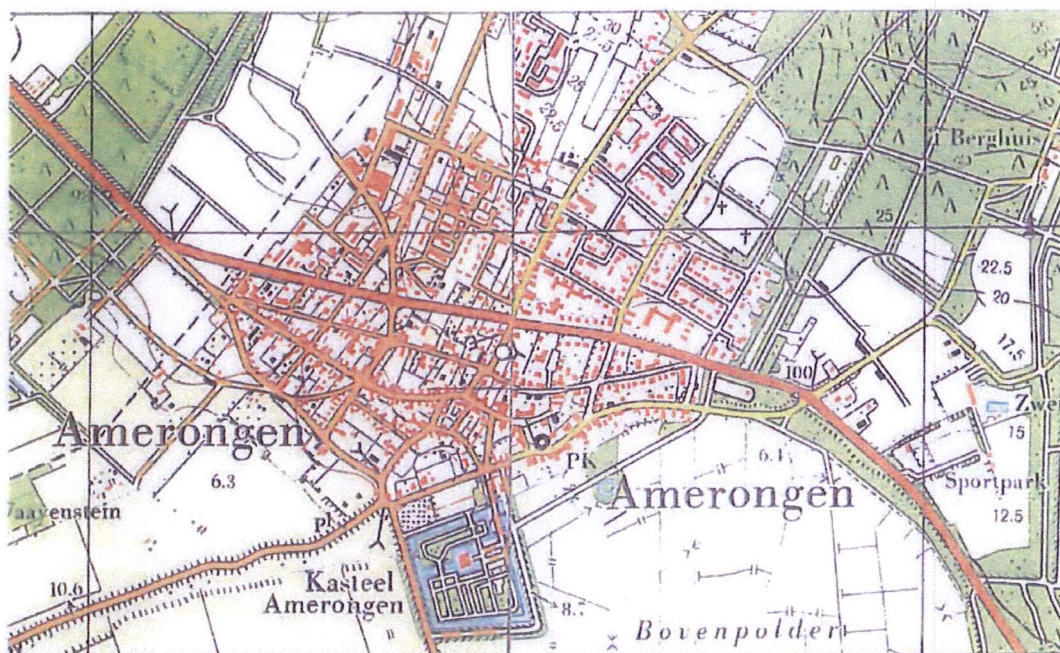

Afbeelding 1 Dorpskern van Amerongen in 1832

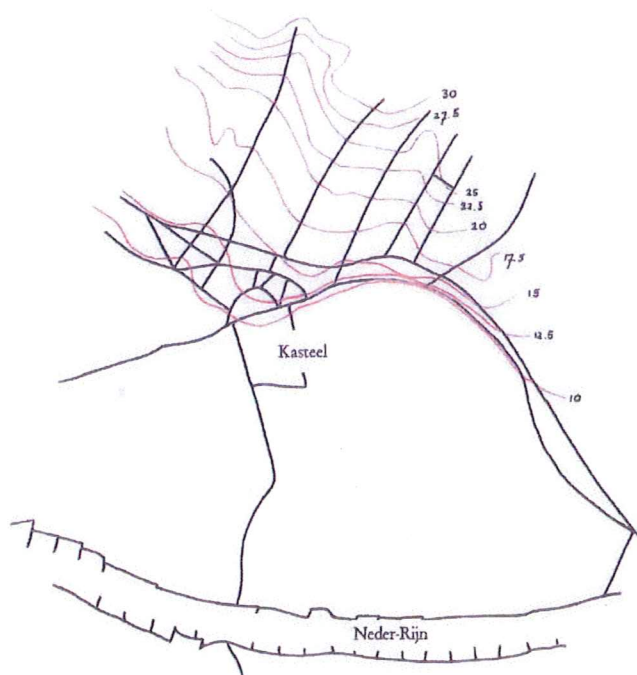
Afbeelding 2

Amerongen, omstreeks 1918

Afbeelding 3

Amerongen, omstreeks 1974

Afbeelding 4

De samenhang tussen hoogtelijnen en het wegenpatroon

Afbeelding 5

Burg. Jhr. H. van den Boschstraat

VOORLOPIG OORDEEL

over het vigerende bestemmingsplan aangaande dorpsgezicht Westelijk deel en rand van historische kern Amerongen in de gemeente Utrechtse Heuvelrug provincie Utrecht

Ter effectuering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

Het binnen het te beschermen gebied vigerende bestemmingsplan:

- Amerongen Kom, vastgesteld d.d. 29 augustus 1994;

kan als voldoende beschermend worden aangemerkt op voorwaarde dat er gebruikgemaakt zal worden van de in het bestemmingsplan opgenomen wijzigingsbevoegdheid om de grens van het beschermd gezicht aan te passen aan de nieuw situatie.

Amersfoort,

- 4 AUG. 2011